

TARTU KESKLINNA KOOLI SOTSIAALAINETE AINEKAVAD

INIMESEÕPETUS

Õppeaine	Nädalatunde klassiti									Kokku
	1.kl	2.kl	3.kl	4.kl	5.kl	6.kl	7.kl	8.kl	9.kl	
	-	1	1	-	1	1	1	1	-	6

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmetes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdväarsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest. Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevdamiseks. Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaal valdkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid raha targalt ja vastutustundlikult. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelse mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppe teemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele. Valdkonnasisesel lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üld inimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab

ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaal valdkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonna ellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul. Õppesisu valib aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud teadmised, oskused ja hoiakud, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatud.

DIGIPÄDEVUS

Sotsiaalseid õppides kasutatakse digivahendeid info otsimiseks, kogumiseks ja esitamiseks. Saadud teavet rakendatakse ühiskonna probleemide üle arutledes ja arvamust avaldades. Digitaalset sisu luuakse või koostatakse kooskõlas autoriõigustega ning osatakse kasutada digivahendeid individuaalses ja ühisloomes. Arendatakse teadlikkust kodanikuaktiivsuse väljendamise võimalusest erinevates suhtluskeskkondades ning oskust kasutada e-teenuseid. Suurendatakse teadlikkust digivahendite rakendamisega kaasneva võivatest terviseriskidest ja interneti turvalisusest.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

ÕPITULEMUSED I KOOLIASTMES

Õpitulemused

3. klassi lõpetaja:

- leiab kaardilt Eesti ja kodukoha;
- tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat;
- nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva;
- teab, kes on Eesti Vabariigi president;
- teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;
- kirjeldab enda huvisid ja tegevusi;
- põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;

- toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;
- sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega;
- seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega;
- nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevat kohustusi;
- kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;
- toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;
- toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;
- põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;
- demonstreerib õpitu olukorras üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist;
- tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähistusi;
- kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;
- märkab liiklusohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;
- loetleb erinevaid teabeallikaid;
- leiab infot erinevatest allikatest;
- võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;
- kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;
- selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel;
- teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;
- selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust;
- teab, et vägivaldal on eri vormid;
- selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;
- teab abi saamise võimalusi inimväärlikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;
- demonstreerib õpitu olukorras abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral;
- võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;
- selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja;
- toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;
- nimetab mõningaid haiguste tunnuseid;

- toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;
- toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve;
- planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult;
- selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste;
- teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi;
- teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine;
- hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.

2. KLASS

Õppesisu ja õpitulemused 2. klassis

Mina

Mina. Oma tugevuste (sh tunnused, omadused ja tegevused) välja toomine. Positiivne suhtumine endasse ja teistesse. Kehalised muutused ja austus erinevate kehade ja sugude suhtes. Minu erinevused ja sarnasused teistega. Sallivus. Viisakas käitumine.

2. klassi lõpetaja:

- väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse;
- kirjeldab enda huvisid ja tegevusi;
- põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;
- teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;
- mõistab viisaka käitumise vajalikkust.

Mina ja tervis

Tervis. Tervise eest hoolitsemine. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, kehaline aktiivsus. Keha eest hoolitsemine. Terve ja haige inimene. Abi saamise võimalused. Vajadusel abi kutsumine. Esmaabi.

2. klassi lõpetaja:

- toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;
- oskab oma tervist hoida;
- nimetab mõningaid haiguste tunnuseid;
- teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi;
- demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid ja abi saamise võimalusi.

Mina ja minu pere

Kodu. Erinevad pered. Pereliikmete tegevus ja rollid. Hooldamine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine. Vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähiümbruses.

2. klassi lõpetaja:

- kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;
- mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hooldamise ja abistamise vajadust;
- toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.

Mina ja Eesti

Eestimaa ja kodukoht. Eesti pealinn. Eesti Vabariigi sünnipäev. Eesti president. Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid. Oma kodukoha olulised paigad ja inimesed. Eesti rahvakombed ja tavad minevikus ja tänapäeval. Kodukoha inimeste tavad ja kombed. Oma klassi tavad. Sallivus erinevustesse. Enda roll tavade ja kommete hoidja ja kandjana.

Õpitulemused

2. klassi lõpetaja:

- leiab ja näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil;
- suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse;
- nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva;
- teab, kes on Eesti Vabariigi president;
- tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat;
- teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;
- teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana;

- võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;
- toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;
- selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja.

Mina: aeg ja asjad

Mina: aeg ja aja planeerimine. Mina ja asjade väärtus teiste väärtuste seas. Erinevad meeled oma õpitegevuse ja vaba aja tegevuse kavandamisel. Oma õpitegevuse eesmärkide seos oma huvide ja võimetega. Oma igapäevalikute seos oma tuleviku eesmärkidega.

2. klassi lõpetaja:

- oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist;
- planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult;
- mõistab õppimise tähtsust ja toob näiteid, kuidas igapäevaelus hakkama saada ja tulevikku kavandada;
- sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega;
- seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega.

3. KLASS

Õppesisu ja õpitulemused 3. klassis

Mina

Mina. Igäihe väärtuslikkus. Positiivne suhtumine endasse. Inimeste erinevused: bioloogiline ja sotsiaalne. Sallivus. Inimeste õigused ja kohustused. Vastutus. Laste õigused ja kohustused: peres, koolis, lähikonnas.

3. klassi lõpetaja:

- märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi;
- suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse;
- teab ja nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevat kohustusi;
- põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;

- toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.

Mina ja tervis

Vaimne, füüsiline ja sotsiaalne tervis. Tervislik eluviis. Terviseriskid. Hoidumine tervist ohustavatest olukordadest. Esmaabi. Abi saamise võimalused.

3. klassi lõpetaja:

- oskab oma tervist hoida;
- toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve;
- teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest;
- oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi;
- teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.

Mina ja teised

Reeglid ja käitumisnormid. Seadused. Üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimine. Käitumisnormide ja seaduste järgimine koolis ja lähiümbruses. Liiklusreeglid. Liiklusreeglite järgimine. Turvaline käitumine liikluses koduteel ja koduümbruses. Vägivald ja selle erinevad vormid. Vägivaldse käitumise negatiivsed tagajärjed. Abi saamise võimalused koolikiusamise ja teiste vägivaldse käitumise ilmingute korral. Sõprus ja sõpruse hoidmine. Koostöö vajalikkus. Hoolitsemine ja abistamine ning prosotsiaalse käitumise väärtustamine. Heategemine ja heategevus.

3. klassi lõpetaja:

- mõistab, toob näiteid ja põhjendab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;
- tunneb liiklusreegleid;
- tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid;
- kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;
- märkab liiklusohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;
- teab, mis on vägivald ja selle eri vormid;
- mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida;

- selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;
- teab abi saamise võimalusi inimväarikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;
- demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral;
- mõistab ja selgitab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.

Mina: teave ja asjad

Teave. Erinevad teabeallikad. Teabeallikate kasutamine. Teabeallikate usaldusväärsus. Meedia kasutusvõimalused ja ohud. Turvaline meediavahendite kasutamine. Raha. Raha teenimine, kasutamine ja laenamine. Vastutus. Oma kulutuste plaanimine. Keskkonna hoidmise võimalused säästlikul tarbimisel. Enda võimalused keskkonna hoidmisel lähikäikudes.

3. klassi lõpetaja:

- teab ja loetleb erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust;
- võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;
- teab raha teenimise, hoidmise, laenamise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana;
- mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles;
- hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine;
- kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;
- selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel.

ÕPITULEMUSED II KOOLIASTMES

II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist.
2. Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste

individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv.

3. Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.

4. On loov ja ettevõtlik.

5. On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.

6. Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena.

7. Teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid.

8. Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi.

9. Teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust.

10. Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.

11. Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust.

12. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.

13. Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele.

14. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi.

15. Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.

II kooliastmes käsitletakse tervise ja suhtlemise teemasid, sealhulgas murdeiga ja kehalised muutused, turvalisus ja riskikäitumine, haigused ja esmaabi, konfliktid ja probleemilahendus, positiivne mõtlemine.

Õpilane:

1) teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid;

2) toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust;

- 3) toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust;
- 4) selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb;
- 5) toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta;
- 6) selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;
- 7) nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;
- 8) toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi;
- 9) toob näiteid erinevast arengutempost murdeas;
- 10) selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust;
- 11) mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest;
- 12) seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga;
- 13) näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;
- 14) kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist;
- 15) toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia;
- 16) teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel;
- 17) toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;
- 18) demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist;
- 19) kirjeldab, millest suhtlemine koosneb;
- 20) eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid; 21) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada;
- 22) toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme;
- 23) selgitab konflikti häid ja halbu külgi;
- 24) kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;
- 25) eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;
- 26) valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi;
- 27) lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;
- 28) toob näiteid meediaga seotud ohtudest;
- 29) selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele;

- 30) mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias;
- 31) teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, selgitab, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;
- 32) otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust;
- 33) märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi;
- 34) teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;
- 35) toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;
- 36) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;
- 37) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);
- 38) toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;
- 39) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;
- 40) toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest;
- 41) selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid; 42) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi; 43) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;
- 44) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.

5.KLASS

TERVIS

Õppesisu

1. Tervis
2. Tervise olemus
3. Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervis.
4. Tervist mõjutavad tegurid - eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid.

5. Mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad.
6. Stress
7. Stressiga toimetulek.
8. Meedia osa tervisega seotud otsustes.
9. Terviseteema veebilehed.
10. Tervislik eluviis.
11. Tervist toetavad tegevused: tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus.
12. Turvaline elukeskkond (sh meedia) ja tervislik eluviis
13. Keha eest hoolitsemine (karastamine ja hügieen).

Õpitulemused

ÕPILANE

Selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid.

- nimetab tervist mõjutavaid füüsilisi, vaimseid ja sotsiaalseid tegureid

Seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks).

- nimetab mõõdetavaid ja hinnangulisi tervisenäitajaid;
- selgitab, kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad.

Teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid.

- mõistab reklaamide eesmärgi,
- eristab arvamust faktist
- **Toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist.**
- **Toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust.**
- **Selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.**

MURDEIGA JA KEHALISED MUUTUSED

Õppesisu

1. Murdeiga elukaares
2. Murdeea olulisus
3. Murdeea füüsilised, emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused.
4. Füüsilised muutused murdeegas. Igaühel oma tempo.
5. Murdeea kehaliste muutuste seos emotsionaalsete muutustega. Toimetulek muutustega.
6. Suguline küpsus ja soojätkamine
7. Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise
8. põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega.
9. Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine (menstruatsioon, seemnepursked).
10. Arengu individuaalsus.

Õpitulemused

- **Nimetab murdeegas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi.**
- **Toob näiteid erinevast arengutempost murdeegas.**

TURVALISUS JA RISKIKÄITUMINE

Õppesisu

1. Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid).
2. Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid.
3. Reeglid ja normid.
4. Seadused (sh liiklusseadus).
5. Reeglite ja normid vajalikkus.
6. Meedia (sh reklaami) mõju otsustele.
7. Meediaohud ja nende vältimine ning abi saamise võimalused.
8. Usaldusväärset infoallikat.
9. Infootsing (sh tervise teemaline) usaldusväärsetest infoallikatest
10. Internet, selle turvaline kasutus.
11. Interneti ohud ja võimalused.
12. Autoriõigused. Autoriõiguste seadus. Autoriõigused ja õpilane.

13. Uimastid
14. Uimastite kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele.
15. Tervislikud valikud.
16. Illegaalsed ja legaalsed uimastid.
17. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele.
18. Energiajookide mõju tervisele.
19. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalda ja uimastiennetuses).
20. Oskus öelda “ei”.
21. “Ei” ütlemise ja väljendamise viisid.
22. Otsused/Otsustamine Otsuste tagajärjed.
23. Vastutus oma otsuste eest.
24. Kaaslaste mõju otsustele
25. Koolikiusamine. (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine).
26. Kiusamisega hakkama saamine ja abi saamise võimalused.

Õpitulemused

- **Toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumises:** *Riskikäitumine on käitumine, kui rikutakse teiste inimeste ja/või ühiskonnas kehtivaid reegleid ja norme nii, et sellise käitumise tagajärjed on kahjulikud inimesel endale (nt terviseriskid) ja/või teistele (nt vägivald)*
- **Selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid.**
- **Toob näiteid meediaga seotud ohtudest**
- **Teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine.**
- **Otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest terviseteemalist infot, järgides autoriõigust.**
- **Kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele.**
- **Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.**

HAIGUSED JA ESMAABI

Õppesisu

1. Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused.
2. Haigestumise põhjused
3. Haigestumise vältimise viisid
4. Õnnetused
5. Õnnetuste vältimine
6. Esmaabi
7. Abi kutsumine
8. Tervis - inimese väärtuslikum vara

Õpitulemused

- Toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist.
- Demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi.

6.KLASS

Mina ja suhtlemine

Õppesisu

1. Enesetundmine. Minapilt (kirjeldav ja hinnanguline osa).
2. Enesehinnang.
3. Enesehinnangu kujunemine.

Õpitulemused

Selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb.

- Mõistab enesehinnangu olemust.
- Saab aru, et enesehinnang on osa tema minapildist.

Selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi.

- oskab nimetada enda erinevaid omadusi
- mõistab, et ennast saab pidevalt arendada

Mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikkust tegutsemisest.

mõistab, et tema ise saab suunata oma tegevusi

Seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga.

- õpib tundma oma huvisid ning seostama neid tulevikuga

SUHTLEMINE TEISTEGA

Õppesisu

1. Suhtlemise mõiste.
2. Suhtlemise olemus (teise tajumine, teabevahetus, mõjutamine)
3. Verbaalne suhtlemine Mitteverbaalne suhtlemine.
4. Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele.
5. Kehtestava käitumise viisid. Kehtestava käitumise põhimõtted ja eelised
6. Ühiskonnas juurdunud uskumuste ja hoiakute mõju inimesele.
7. Eelarvamused
8. Stereotüübid
9. Eelarvamuste ja stereotüüpide mõju suhetele
10. Sallivus.
11. Aktsepteerimine.
12. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused.
13. Tõenduspõhised sotsiaalsed oskused riskikäitumise (uimastikasutamine ja vägivald) ennetamisel.
14. "Ei" ütlemist eeldavad olukorrad.
15. "Ei" ütlemise viisid, julgus ja tähtsus
16. Internet
17. Interneti võimalused ja ohud

18. Turvaline internetikasutus.
19. Viisakas, austav ja hooliv suhtlemine.

Õpitulemused

Kirjeldab, millest suhtlemine koosneb.

- mõistab suhtlemise olemust
- toob näiteid suhtlemise komponentide kohta

Eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid.

Eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele.

- iseloomustab erinevaid käitumisviise
- **Teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära.**
- **Toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus.**
- **Toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust.**

Teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel.

Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.

- nimetab kahjustavaid käitumisviise
- selgitab, kuidas enese eest seista ilma teisi kahjustamata

Toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme.

- mõistab enda vastutust erinevates suhtluskeskkonnas

SUHTED TEISTEGA

Õppesisu

1. Inimeste erinevused.
2. Vajadused.
3. Väärtused.
4. Erivajadused.
5. Sallivus.
6. Prosotsiaalne käitumine. Õiglus, vastutus, hoolivus, ausus.
7. Vastutus enda sõnade ja tegude eest, s.h internetis.
8. Tõhusad sotsiaalsed oskused:: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine.
9. Tõhus sotsiaal-emotsionaalne eneseväljendus. Usaldus suhetes. Sõprus. Empaatia.
10. Tunded ja nende tõhus väljendamine.

Õpitulemused

Toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi.

- nimetab inimeste erivajadusi

Toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest.

- selgitab miks sõbralik käitumine on kasulik

Demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist.

nimetab sotsiaalseid oskusi toob näiteid sotsiaalsete oskuste kohta

Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada.

- mõistab, et kõik tunded on normaalsed
- oskab oma tundeid väljendada ennast ja teisi kahjustamata

KONFLIKTID JA PROBLEEMILAHENDUS

Õppesisu

1. Konflikt kui suhtepeblem
2. Konfliktide põhjused, tagajärjed, lahendamise viisid.
3. Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise viisid.
4. Otsuste langetamine ja erinevate lahendusviiside kaalumise otsustamisel
5. Probleemide lahendamise viisid, s.h internetis - tõhusad ja mittetõhusad.
6. Probleemilahenduste eelised ja puudused.
7. Koostöövõimalused
8. Koostöise tegevuse eelised.
9. Kaaslaste mõju otsustele.
10. Abistav ja kahjustav mõju.
11. Grupi surve.
12. Mõjutamine. Mõjutamise viisid (ähvardamine, äraostmine, nõu andmine, kingituste tegemine, vastuteene ootamine, veenmine).
13. Vastutus.

Õpitulemused

Selgitab konflikti häid ja halbu külgi.

Kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise.

Valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi.

Näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi.

- nimetab erinevaid probleeme
- toob näiteid erinevate tõhusate probleemi lahenduste kohta

Lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused.

Kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist.

- nimetab mõjutamisviise

Toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia.

- mõistab enda vastutust oma otsuste ja tegude eest

POSITIIVNE MÕTLEMINE

Õppesisu

1. Positiivne mõtlemine.
2. Positiivne enesesisendus.
3. Positiivsed omadused.

Õpitulemused

Toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta.

Märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.

ÕPITULEMUSED III KOOLIASTMES

III kooliastmes käsitletakse inimese arengu, turvalisuse, tervise- ja riskikäitumisega seotud teemasid, sh inimese areng ja murdeiga, inimene ja rühm, suhted ja seksuaalsus ning inimene, valikud ja õnn.

Õpilane:

- 1) kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;
- 2) selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast;
- 3) seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;
- 4) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;
- 5) toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut
- 6) analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;
- 7) analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;
- 8) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;
- 9) toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;

- 10) analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;
- 11) kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega;
- 12) toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;
- 13) analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;
- 14) teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;
- 15) analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;
- 16) kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;
- 17) selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;
- 18) analüüsib suhte vägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;
- 19) selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;
- 20) toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaal õigustest;
- 21) mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele;
- 22) demonstreerib õpituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;
- 23) toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;
- 24) analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
- 25) toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;
- 26) analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;
- 27) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
- 28) analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;
- 29) toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;
- 30) analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;

- 31) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
- 32) demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;
- 33) toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;
- 34) analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.

7.KLASS

INIMESE ARENG JA MURDEIGA

Õppesisu:

1. Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud.
2. Murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnused. Suguküpsus, sootunnused, keha muutumine.

Õpitulemused

1. Kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;
2. Selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast;

INIMENE , VALIKUD, ÕNN

Õppesisu:

1. Minapilt - kirjeldav ja hinnanguline aspekt minapildist.
2. Positiivse minapildi kujundamine.
3. Eneseanalüüs, väärtused, teadlikud valikud ja vastutus elus.
4. Enesekasvatuse võtted.
5. Enesearendamine oma elutee kujundamisel.

6. Positiivne suhtumine endasse ja teistesse kui) heaolu alus.

Õpitulemused

1. Selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;
2. Toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;
3. Analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;
4. Analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;

INIMENE JA RÜHM

Õppesisu

1. Rühm. Erinevad rühmade liigid. Erinevad rollid, reeglid ja normid rühmas.
2. Inimeste õigused ja kohustused erinevates rühmades.
3. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed.
4. Koostöised ja võistluslikud rühma tegevused. Hoolivuse, austuse, õigluse ja vastutustunde väärtustamine koos teises tegevuses.
5. Konformsus. Sõltumatus. Autoriteet.
6. Toimetulek rühma survega ennast ja teisi kahjustavatest olukordades.

Õpitulemused

1. Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;
2. Toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;
3. Analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;
4. Kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes,
5. Demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega;

TURVALISUS, TERVISE- JA RISKIKÄITUMINE

Õppesisu

1. Inimese heaolu komponendid (sh vaimne heaolu).
2. Laste heaolu mõjutavad tegurid (materiaalne, füüsiline, vaimne, sotsiaalne) kogukonna tasandil.
3. Lapse ja noore vaimse heaolu tõstmise võimalused koolis ja kogukonnas.
4. Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine indiviidi tasand: tõhusad sotsiaalsed oskused ja keeldumise oskused.
5. Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine: kogukonna ja ühiskonna tasand.
6. Lapse õigused ja kohustused peres, koolis ja ühiskonnas.
7. Laste ja noorte õigusi, tervist ja heaolu kaitsvad seadused.

Õpitulemused

1. Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
2. Analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;
3. Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
4. Toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid

8.KLASS

TERVISE KÄITUMINE

Õppesisu

1. Tervis kui healuseisund ja tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis.

- 2.Tervise aspektide vastastikused seosed.
- 3.Tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele.
- 4.Tervisealased infoallikad,
- 5.Tervisealaste infoallikate usaldusväärsus.
- 6.Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressiga toimetulek.
- 7.Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine.
- 8.Objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad.
- 9.Tegurid, mis mõjutavad enda terviseseisundit.
- 10.Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse ning tervisteenuste mõju inimese tervisele.
- 11.Tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus.
- 12.Tegurid, mis mõjutavad Eesti rahvastiku (sh noorte) tervisenäitajad.
- 13.Keskkonnatedalik tegevus lähiümbruses ja kogukonnas kui terviseedendus.

Õpitulemused

- 1.Toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;
- 2.Analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
- 3.Analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
- 4.Teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;
- 5.Analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsusust;
- 6.Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
- 7.Toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;

8. Analüüsib enda tervise seisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;

9. Analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;

10. Toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;

SUHTED JA SEKSUAALSUS

Õppesisu

1. Suhe. Suhte liigid (peresuhe, sõprusuhe, paarisuhe).

2. Lähisuhe ja tunded lähisuhtes.

3. Paarisuhte loomine, säilitamine, katkemine.

4. Inimlik lähedus ja soojus suhetes. Kiindumussuhted varases lapseeas lapse ja vanema vahel. Sõprus, meeldimine, armumine, armastus.

5. Armastuse liigid ja mitmekesisus paarisuhtes.

6. Lähisuhtevägivald ja selle liigid.

7. Turvalised lähisuhted.

8. Abi saamise võimalused.

9. Seksuaalsus.

10. Seksuaalsuse mitmekesisus.

11. Seksuaalkäitumine.

12. Sooidentiteet, Sooline mitmekesisus. Bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu. Sooline eneseväljendus (feminiinne, androgiinne, maskuliinne)

13. Seksuaalne orientatsioon.

- 14.Laste ja noorte seksuaalsuse arengu põhietapid (seksuaalsuse trepp.)
- 15.Erineva seksuaalse orientatsiooni ja sooidentiteediga inimeste õigused ja võrdne kohtlemine
- 16.Turvaline seksuaalkäitumine. Vastutus.
- 17.Rasestumisvastased meetodid.
- 18.Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine.
- 19.Suguelundite ehituse ja talitluse seos suguküpsuse saabumise, viljakuse ja rasestumisvastaste meetoditega.
- 20.Seksuaalõigused, seksuaalne enesemääramisõigus
- 21.Seksuaalsusega seotud müütide ja soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele.

Õpitulemused

- 1.Selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;
- 2.Kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;
- 3.Analüüsib suhte vägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;
- 4.Selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;
- 5.Mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele.
- 6.Toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest.
- 7.Analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.
- 8.Toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;

TURVALISUS, TERVISE-JA RISKIKÄITUMINE

Õppesisu

- 1.Koolikiusamine, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suhetega seotud vägivalda vormid.
- 2.Tõhus toimetulek ja abi saamise võimalused.
- 3.Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad väärarvamused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvus.
- 4.Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades

Õpitulemused

- 1.Demonstreerib õpituatsioonis inimväärlikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;
- 2.Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
- 3.Demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi.

AJALUGU

Nädalatundide arv klasside kaupa

Õppeaine	Nädalatunde klassiti									Kokku
	1.kl	2.kl	3.kl	4.kl	5.kl	6.kl	7.kl	8.kl	9.kl	
Ajalugu	-	-	-	-	1	2	2	2	2	9

Õppetöö korraldus ja meetodid

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga.

Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajaloo perioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid.

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetuses on olulised järgmised õppemeetodid: mõistekaart, faktide püramiid, rollimäng, töö pildiga, töö kaardiga, Venni diagramm, küsimuste moodustamine, mälumäng, ristsõna, arutluse kirjutamine, loo kirjapanek, kuldvillak, ajurünnak, töö allikaga, allikaanalüüs, alias, ideekaart, õppekäik, töö karikatuuriga, töö tekstiga, küsimustele vastamine, digitaalsete ülesannete lahendamine, esitluste koostamine. Kooliväliste õppekeskkondadena on teadmiste ja oskuste omandamisel olulisel kohal muuseumid ja arhiivid.

Tähtsal kohal on sotsiaalsete oskuste arendamine, kasutades paaris- ja rühmatöö meetodeid. Õppeprotsessis kasutatakse õpikut, erinevaid kirjandusteoseid, töölehti ja digitaalseid keskkondi. Vajadusel saavad õpilased osaleda konsultatsioonitundides.

Digipädevuste arendamine

Õppes kasutatakse nüüdisaja tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi, arvestades kasutatava tarkvara legaalsust, interneti ja IT turvariske ning küberkuritegevust. Ajalooõpetuse kaudu on õpilastel võimalik arendada esitluste tegemise ja teksti töötlemise oskusi. Samuti õpivad nad õppeprotsessi käigus tundma ja kasutama erinevaid digitaalseid õppetööga seotud keskkondi.

Hindamise põhimõtted

Kasutusel on numbriline hindamine trimestri- ja aastahinnetena. Õpitulemuste saavutamise taset kontrollitakse eri tüüpi ülesannetega. Ajaloõpetuses hinnatakse teadmisi ja oskusi koos tasakaalustatult. Ajalooteadmisenä ei käsitleta pelgalt faktiteadmist, vaid sündmuse, muutuse ja asjaolude kirjeldamist, teadmist ajaloolisest protsessist, nt mis protseduure tehakse allikat analüüsidest või mis küsimusi küsitakse erinevate ajalootõlgenduste kohta.

Teadmiste arengut demonstreerivad järgmised kirjeldused:

- avaramad teadmised oma seisukoha väljendamiseks;
- võimekus kategoriseerida, näha mustreid, üldistada, võtta kokku, tuua välja olulisemat;
- võimekus näha seoseid sündmuste vahel, eristada minevikku ja tänapäeva, keskenduda olulisemale, teadlikkus teema tähtsusest ja avaramast tähendusest;
- suutlikkus liikuda konkreetsele abstraktsele;
- suutlikkus selgitada kirjeldamise astmeid;
- mõtteselgus ja -täpsus;
- iseseisvus mõtlemisel, küsimuste esitamisel, hüpoteeside püstitamisel, vastuste otsimisel ja lahenduste valikul;
- informeeritud kriitilise tõendusmaterjali hindamisel, valmisolek tulemuseni jõudmiseks.

Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

- oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
- ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
- funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu.

Tasemetööd ja eksamid

Sotsiaalainete riiklik tasemetöö 6. klassis (kirjalik).

Ajaloo valikeksam 9. klassis (kirjalik).

ÕPITULEMUSED II KOOLIASTMES

II kooliastmes alustatakse ajalooõpinguid algõpetusest, mille raames õpitakse tundma ajaarvamist ja allikaid, tehakse tutvust ajaloo sündmuste, isikute ja eluoluga minevikus. Käsitletakse valitud näiteid muinas- ja vanaajast, vanadest Idamaadest, Vana-Kreeka ja Vana-Rooma ajaloost.

6. klassi lõpetaja:

- kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat jt;
- teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid;
- iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
- kasutab perekonnaloouurimisel eritüübilisi allikaid;
- teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;
- paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloo sündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid;
- toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
- kirjeldab ajaloo sündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;
- nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid;
- teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;

- kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
- toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;
- teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi;
- teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
- toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel;
- toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.

Õpitulemused ja õppesisu 5. klassis

Ajaloo algõpetus

Suuremad lõiminguprojektid

Sugupuu, rahvakalendri tähtpäevad.

Ajaarvamine ja ajalooallikad

Ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu. Ajalugu ja ajalooallikad. Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv. Ajatelg.

5. klassi lõpetaja:

- kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, ajajoon, Rooma number, araabia number;
- paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid;
 - mõistab, et ajaloo jagamine on tinglik ning ajaloolased teevad seda selleks, et lihtsustada ajaloo uurimist;
 - jagab ajalugu perioodideks;

- teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid;
 - nimetab ja liigitab ajalooallikaid;
 - kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik, suuline, esemeline ja audiovisuaalne allikas, muuseum, arhiiv;
- iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
- kasutab perekonnaloo uurimisel eritüübilisi allikaid.

Ajaloosündmused, ajaloolised isikud ja eluolu

Elu muinasajal

Kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, korilus, küttimine, kodukohaga seotud muinasaja asustus, muinaslinnus.

5. klassi lõpetaja:

- toob näiteid sündmustest Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
- teab kodukohaga ja Eestiga seotud muinasaja asulaid ning kirjeldab nende tekkimise ja kujunemise põhjuseid;
- kirjeldab muinasaja inimese eluolu ja selgitab inimese sotsiaalse rolli kujunemist ühiskonnas;
- nimetab mõnda avastust /leiutist ja selgitab selle/nende tähtsust.

Muistne vabadusvõitlus, Läti Henrik, Liivimaa kroonika, maakond, ristiusk, Lembitu.

5. klassi lõpetaja:

- kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost ja iseloomustab allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
- teab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärge;
- teab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloos olulised;
- selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas.

Eluolu keskajal

Ristiusk, kirik, klooster.

5. klassi lõpetaja:

- teab ja selgitab, mis roll oli kirikul keskaja ühiskonnas ja kultuuriloos;
- toob näiteid oma kodukoha ja/või Eesti ajaloomälestistest ja selgitab nende olulisust.

Elu keskajal linnas ja maal, raad, tsunft, raekoda, Hansa Liit, gild, linnaõigus, linnused.

5. klassi lõpetaja:

- kirjeldab keskaja inimese eluolu ja tegevusalasid.

Eesti 16.-18. sajandi sõdade perioodil

Liivi sõda, Ivan IV, Balthasar Russow, Põhjasõda, Karl XII, Peeter I.

5. klassi lõpetaja:

- toob näiteid sündmustest Eesti ajaloos, nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust.

Eluolu uusajal

Rehielamu ja mõis, toidulaud, rõivad ja rahvatraditsioonid, pärisorjus.

5. klassi lõpetaja:

- toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- kirjeldab inimeste eluolu minevikus;
- teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;
- leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid.

Kool vanal ajal

Tartu Ülikool, talurahvaharidus ja Bengt Gottfried Forselius.

5. klassi lõpetaja:

- kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- kirjeldab hariduse andmist minevikus;

- leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid.

Rahvuslik ärkamisaeg

Rahvuslik ärkamisaeg, Jannsen, Koidula, Jakobson, Hurt, laulu- ja mänguseltsid, I üldlaulupidu.

5. klassi lõpetaja:

- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- teab, kes olid Johann Voldemar Jannsen, Lydia Koidula, Carl Robert Jakobson, Jakob Hurt ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- kirjeldab tähtsamaid ärkamisaja sündmusi;
- nimetab mõnda kodukohaga seotud isikut ja/või sündmust ja/või ajaloomälestist.

Eesti iseseisvumine

Päästekomitee: Päts, Konik, Vilms, iseseisvusmanifest, iseseisvuse väljakuulutamine.

5. klassi lõpetaja:

- nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid;
- kirjeldab Eesti iseseisvumise näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- teab, kes olid Konstantin Päts, Konstantin Konik ja Jüri Vilms ja põhjendab nende olulisust;
- teab, millal ja kus kuulutati välja Eesti Vabariik.

Iseseisev Eesti kahe maailmasõja vahel

Vabadussõda (1918-1920), Johan Laidoner, Võnnu lahing - võidupüha, Poska, Tartu rahu.

5. klassi lõpetaja:

- toob näiteid sündmustest Eesti ajaloos, kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärge;
- teab ja oskab selgitada võidupüha tähtsust Eesti kultuuriloos;
- teab, kes oli Jaan Poska ja põhjendab tema olulisust;

- selgitab Tartu rahu tähtsust.

Eesti aeg kahe maailmasõja vahel: Maaseadus, Eesti kroon, üldine eluolu ja kultuur.

5. klassi lõpetaja:

- toob näiteid sündmustest Eesti ajaloos;
- kirjeldab üldist eluolu ja kultuuri, toob näiteid.

Eesti ja Teine maailmasõda

Stalin, Hitler, MRP, Nõukogude okupatsioon, küüditamine, Saksa okupatsioon, holokaust, suur põgenemine.

5. klassi lõpetaja:

- toob näiteid sündmustest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- toob näiteid, kuidas Teine maailmasõda mõjutas elu Eestis;
- teab, kes olid Jossif Stalin ja Adolf Hitler ning selgitab nende mõju Eesti ajaloole;
- toob näiteid oma perekonnaloost.

Nõukogude aeg

Metsavendlus, kolhoos, eluolu ENSV-s.

5. klassi lõpetaja:

- iseloomustab erinevatest valdkondadest ENSV eluolu;
- toob näiteid ja teab mõnda lugu oma perekonnaloost ENSV ajal;
- teab ja tunneb kodukohaga seotud paiku, isikuid.

Iseseisvuse taastamine

Laulev revolutsioon, Balti kett, Lennart, Meri, fosforiidisõda.

5. klassi lõpetaja:

- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust;

- teab, kes oli Lennart Meri ja selgitab tema olulisust;
- teab, mis põhjustel sai Eesti iseseisvuse taastamine võimalikuks;
- oskab nimetada mõnda iseseisvumise taastamisega seotud sündmust;
- teab mõnda perekonnalugu.

Õpitulemused ja õppesisu 6. klassis

Muinasaeg ja vanaaeg

Muinasaeg

Ajaloo periodiseerimine, ajaarvamisega seotud mõisted.

6. klassi lõpetaja:

- teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;
- kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt.

Inimese kujunemine, kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, sugukond, küttimine ja korilus.

6. klassi lõpetaja:

- toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- nimetab muinasaja perioode ja toob näiteid erinevatele perioodidele iseloomulikest tunnustest, avastustest ja leiutistest;
- kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid.

Muinasaeg Eestis

Pulli, Kunda Lammasmägi, alepõld, kindlustatud asula, kalmed.

6. klassi lõpetaja:

- teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;
- teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;
- kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid Eestis;
- teab esimesi asulaid: Pulli ja Kunda Lammasmägi;
- teab mõnda kodukohas asuvat muistist või kodukoha inimasustuse tekkelugu.

Vanad Idamaad

Tsivilisatsioon ehk kõrgkultuur, Egiptus ja Niilus, Mesopotaamia - Eufrat ja Tigris, Hiina - Huanghe ja Jangtse, India - Indus ja Ganges.

6. klassi lõpetaja:

- toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus;
- nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;
- selgitab miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid;
- oskab näidata kaardil Egiptust, Mesopotaamiat, Vana-Indiat ja Vana-Hiinat.

Mesopotaamia

Sumerid, linnriik, Babüloonia, Hammurapi, seaduste kogu, kiilkiri, savitahvel, tsikuraat, Ištar, Marduk, potikeder ja ratas, Gilgameš.

6. klassi lõpetaja:

- toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- teab, milline oli Mesopotaamia riiklik korraldus;
- teab, kes oli Hammurapi;
- mõistab Mesopotaamia kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning oskab tuua näiteid.

Egiptus

Vaarao, preestrid, templid, ametnikud, orjad, hieroglüüfid, papüürus, palsameerimine, mummia, sarkofaag, püramiidid, kalender, aritmeetika ja geomeetria.

6. klassi lõpetaja:

- nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;
- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- teab, milline oli Egiptuse riiklik korraldus ning kes olid Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon;

- kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse näitel;
- tunneb Egiptuse kultuuri- ja teadussaavutusi meditsiinis, matemaatikas, astronoomias, ehituskunstis;
- toob näiteid kujutavast kunstist.

Vana-Kreeka ja Vana-Rooma

Vana-Kreeka

Kreeta-Mükeene kultuur

Balkani poolsaar, Hellas ja hellenid, barbarid, Kreeka, Kreeta, Ateena, Sparta, Knossos, Mükeene.

6. klassi lõpetaja:

- kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- toob näiteid sündmustest maailma ajaloos;
- oskab näidata kaardil: Kreeka, Kreeta, Balkani poolsaar, Ateena, Sparta;
- teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükeene kultuurist.

Kreeka linnriigid

Polis, rahvakoosolek, akropol, agoraa, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, Perikles, Kreeka-Pärsia sõjad.

6. klassi lõpetaja:

- teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi;
- kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
- toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
- kirjeldab Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust ja eluolu Ateena ja Sparta näitel, võrdleb neid kirjelduse põhjal;
- seletab ja kasutab järgmisi mõisteid: polis, rahvakoosolek, akropol, agoraa, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori.

Vana-Kreeka kultuur ja teadus

Homerose eeposed "Ilias" ja "Odüsseia", Herakles, komöödia ja tragöödia, Zeus, Olümpia, olümpiamängud, 776. aasta eKr, templid, arhitektuur, skulptuur, vaasimaalid, Herodotos, Pythagoras, Hippokrates, Sokrates, Platon, Aristoteles.

6. klassi lõpetaja:

- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist;
- iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
- toob näiteid Vana-Kreeka kultuuri- ja teadussaavutustest;
- jutustab olümpiamängudest ja kreeka kunstist;
- püüab vaadelda maailma minevikus elanud inimeste pilgu läbi ning mõistab Vana-Kreeka kultuuri mõju Euroopa ajaloole.

Hellenism

Aleksander Suur, hellenism, Aleksandria, seitse maailmaimet, Eukleides, Archimedes, Ptolemaios.

6. klassi lõpetaja:

- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos;
- teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi;
- teab, kes oli Aleksander Suur ja kirjeldab tema vallutuste tagajärge;
- selgitab, mis on hellenism ning toob näiteid hellenismiaja kultuuri- ja teadussaavutustest.

Vana-Rooma

Rooma riigi tekkimine

Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma, Tiberi jõgi, Alpi mäestik, Romulus, 753. aasta eKr, Kapitoorium, foorum, ladina keel, etruskid.

6. klassi lõpetaja:

- toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos;

- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- paigutab ajateljele ajaloosündmusi, kasutades õigesti ajaühikuid, lahendab ajatelje abil ülesandeid;
 - näitab kaardil: Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma linn, Tiberi jõgi, Alpi mäestik;
 - teab Rooma riigi tekkelugu ning teab, kes oli Romulus ja miks on ta oluline Rooma kultuuriloos;
 - paigutab ajateljele Rooma linna asutamise aasta;
 - selgitab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: Kapitolium, foorum, ladina keel.

Rooma vabariik

Vabariik, senat, konsul, rahvakoosolek, Puunia sõjad, Hannibal, Kartaago, Caesar, leegion, kodusõda.

6. klassi lõpetaja:

- kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust;
- selgitab Rooma vabariigi riigikorda;
- kirjeldab ja näitab kaardi abil Rooma riigi laienemist;
- teab, kuidas said roomlased Vahemere maade valitsejateks;
- seletab, miks ja kuidas lõppes vabariigi ajajärk;
- teab, kes oli Caesar ja põhjendab tema olulisust.

Eluolu Vanas-Roomas

Patriitsid, plebeid, rahvatribuun, perekond, ori, gladiaator.

6. klassi lõpetaja:

- teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
- toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- kirjeldab eluolu Rooma riigis.

Kultuur ja religioon Vanas-Roomas

Templid, amfiteater, akvedukt, triumf, Colosseum, kristlus, Uus Testament, piibel, Jeesus Kristus.

6. klassi lõpetaja:

- teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist;
- toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
- toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus;
- teab roomlaste usule iseloomulikke jooni;
- mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos;
- teab, kes oli Jeesus Kristus ning mõistab tema olulisust kultuuriloos.

Rooma keisririik

Rooma keisririigi valitsemiskorraldus ja peamised arengusuunad, provints, Lääne-Rooma, Ida-Rooma, Augustus, Konstantinoopol, 476, hunnid, suur rahvasterändamine.

6. klassi lõpetaja:

- toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos;
- teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele;
- paigutab ajateljele ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajatähikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid;
- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- selgitab Rooma keisririigi valitsemiskorda;
- tunneb Rooma ühiskonna üldist arengut keisririigi ajal;
- teab, miks lõhenes Rooma keisririik;
- teab, kes oli Augustus ja põhjendab tema olulisust;
- teab, millal ja miks lagunes Rooma keisririik.

ÕPITULEMUSED III KOOLIASTMES

III kooliastmes käsitletakse valitud näiteid keskajast, uusajast ja olulisemaid suundumusi lähiajalooos.

9. klassi lõpetaja:

- iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
- nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
- analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
- selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajalooos;
- toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas;
- toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;
- toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
- analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
- iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
- loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
- kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
- toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
- analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;

- iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgrupe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval;
- tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
- kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;
- märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
- selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;
- selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.

Õpitulemused ja õppesisu 7. klassis

Keskaeg ja varauusaeg

Maailm keskajal 476–1492

Keskaja mõiste, üldiseloomustus ja periodiseerimine

Keskaja mõiste. Keskaja periodiseering: vara-, kõrg- ja hiliskeskaeg.

7. klassi lõpetaja:

- iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- nimetab sündmuse ja aastaarvu, millega tähistatakse kokkuleppeliselt keskaja algust Euroopas ja Eestis;

- nimetab keskaja kolm perioodi ning toob näiteid iseloomulike joonte kohta igast perioodist;
- mõtestab ja sõnastab ajaloolise keskkonna kujunemist oma kodukohas, selgitab keskaegse muistise tähendust keskajal ja tänapäeval oma kodukohas;
- võrdleb Euroopat 5. ja 13. sajandil kaardi alusel.

Seisused, läänikord ja eluolu

Läänikord ehk feodaalkord, lään ehk feood, läänimees ehk feodaal, senjäär, vasall, läänipüramiid ehk feodaalne hierarhia, turniir, linnus.

7. klassi lõpetaja:

- iseloomustab seisuslikku ühiskonda: nimetab seisused ja ülesanded, selgitab jumala tähtsust keskaja inimese maailmapildis;
- iseloomustab läänikorda;
- kasutab kontekstis mõisteid senjäär ja vasall ja truudus, feodaal;
- kirjeldab feodaalset hierarhiat, selgitab seoseid;
- iseloomustab läänimeeste elulaadi;
- kirjeldab keskaegset linnust;
- iseloomustab rüütli ja aadlidaami, kirjeldab nende elu;
- analüüsib linnuse elu vooruseid ja puuduseid keskaja inimese seisukohast.

Ristiusk, kirik ja kultuur

Ristiusk, katoliku kirik, kiriku struktuur, kogudus, usklikud, vaimulikud, ilmikud, pühak, paavst, peapiiskop, piiskop, preester, klooster, munk, kerjasmunk, nunn, abt, abtiss, tsölibaat, askees, palve, palverännak, palverändur, reliikvia, liturgia, koraal, psalm, sakrament, ristimine, armulaud, laulatus, ordinatsioon, patt, paradiis, põrgu, puhastustuli, piht, romaani stiil, gooti stiil, altar, ümarkaar, teravkaar, manuskript, miniatuur.

7. klassi lõpetaja:

- iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
- iseloomustab kiriku rolli keskaja ühiskonna ja üksikisiku elus;
- kirjeldab kiriku struktuuri;

- teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
 - selgitab mõne näite põhjal, mil moel võivad ehitised, kunstiteosed ja muud esemed anda teavet keskaegse inimese maailmapildi kohta;
 - teeb kirjalike tekstide või kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi, hinnates autori taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
 - tunneb ära ja nimetab romaani ja gooti stiili arhitektuuris;
 - iseloomustab kunstiteoste toel keskaja kujutatavat kunsti;
- märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
 - selgitab ristiusustamise mõju kultuurile ja keskkonnale kirikuehituse näite kaudu;
- teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
 - toob näiteid keskaja inimeste teadmistest ja uskumustest haiguste kohta;
- toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist:
 - toob näiteid keskaja kirjandusest, kunstist ja muusikast;
 - iseloomustab keskaja kultuuripärandit näidete põhjal.

Euroopa riigid varakeskajal

Suur rahvasterändamine, germaanlased, Chlodovech, Frangi riik, Merovingid, Karolingid, Karl Suur, Verduni leping.

7. klassi lõpetaja:

- toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;
 - selgitab suure rahvaste rändamise põhjuseid ja mõju Euroopale;
 - nimetab Lääne-Rooma riigi aladel tekkinud germaanlaste riike;
 - iseloomustab germaanlaste ja roomlaste suhteid;
 - nimetab romaani ja germaani keelkonda kuuluvaid keeli;
- analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos Frangi riigi näitel;
 - kirjeldab Frangi riigi tekkimist ning jagunemise põhjuseid ja tagajärgi;
 - teab, kus tekkis Frangi riik ja kannab selle kontuurkaardile;
 - selgitab milles seisnes ristiusu vastuvõtmise tähtsus Frangi riigi jaoks;

- selgitab, kes on Merovingid, kes on Karolingid.

Linnad ja linnaelu

Keskaegne linn, linnaõigus, raad, raekoda, turuplats, gild, tsunft, Hansa Liit.

7. klassi lõpetaja:

- kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
- kirjeldab elu keskaegses linnas kasutades ajaloolaseid mõisteid õiges kontekstis;
- võrdleb elu keskaja ja tänapäeva linnas;
- teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- toob näiteid, mis Eesti linnades on säilinud keskajast;
- märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- selgitab hansakaubanduse mõju Eesti linnade arengule.

Euroopa riigid kõrgkeskajal

Prantsusmaa ja Inglismaa kõrgkeskajal, William Vallutaja, Henry II, Karolingid ja Kapetingid, Saja-aastane sõda, Jeanne d Arc.

7. klassi lõpetaja:

- analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos Prantsusmaa ja Inglismaa näitel;
- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- toob näiteid relvastuse arengust keskajal.

Keskaegse Euroopa naabrid: araablased, Bütsants, viikingid, Vana-Vene riik

Bütsants, õigeusk, patriarh, ikoon, ristkuppelkirik, mosaiik, kirikulõhe, beduiinid, Meka, Kaaba, islam, moslem, Allah, prohvet, kaliif, kalifaat, džihaad, mošee, minarett, koraan, imaam, viikingid, varjaagid, normannid, saaga, ruunikivi, Valhalla, bojaar, veetše, družina.

7. klassi lõpetaja:

- teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
 - selgitab mõne näite põhjal keskaegse Euroopa suhteid naabritega;
 - teeb kirjalike või esemeliste allikate ja kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi;
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
 - toob näiteid, kuidas suhted naabritega on mõjutanud eurooplaste maailmapilti, teadmisi, uskusi;
 - teeb lihtsamaid järeldusi rahvaste ja kultuuride vastastikuse mõju kohta.

Ristisõjad

Urbanus II, Saladin, püha maa, ristisõjad, Läti Henriku Liivimaa kroonika, muistne vabadusvõitlus, Lembitu.

7. klassi lõpetaja:

- toob allikate põhjal esile ristisõdade põhjuse-tagajärje seoseid;
- selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
 - selgitab, miks algasid ristisõjad Läänemere ääres ning kuidas need mõjutasid Eesti ajalugu;
- analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
 - kirjeldab muistse vabadusvõitluse käiku ning paigutab selle sündmuse laiemasse ajaloolisse konteksti;
 - nimetab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärgi;
 - selgitab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloos olulised;
 - selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas.

Haridus, ülikoolid ja teadus

Kloostrikool, linnakool, toomkool, ülikool, teaduskond, 7 vaba kunsti, rektor, dekaan, dispuut, skolastika, alkeemia, astroloogia.

7. klassi lõpetaja:

- loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
- selgitab näidete toel, kellel ja kuidas oli keskajal võimalik haridust saada;
- nimetab keskaja seitse vaba kunsti;
- toob näiteid keskaja teaduste: skolastika, alkeemia, astroloogia ja arstiteaduse uurimismeetoditest ja -tulemustest;
- nimetab Euroopa esimesi ülikoole ja kirjeldab ülikoolides toimunud õppetööd.

Eesti keskajal

Keskaja periodiseering Eesti ajaloos, Vana-Liivimaa, Liivi sõda.

7. klassi lõpetaja:

- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- märgib kaardile Liivi sõja järgse haldusjaotuse;
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- selgitab muutusi Liivimaa valitsemises peale muistse vabadusvõitluse lõppu.

Maailm varauusajal 1492–1600

Maadeavastused

Marco Polo reisikirjad, kompass, astrolaab, karavell, indiaanlased, asteegid, inkad, konkistadoorid, kolonialism, koloniaalimpeerium.

7. klassi lõpetaja:

- selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
- selgitab Christoph Kolumbuse rolli Ameerika avastajana eurooplaste jaoks;

- toob näiteid hispaanlastest ja portugallastest kolonisaatorite eesmärkidest ja tegevusest Ameerikas;
- toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
- märgib kaardile maadeavastajate retked ja kirjeldab neid;
- selgitab eurooplaste kolonialismi põhjuseid ja tagajärgi Uues Maailmas;
- toob näiteid hispaanlaste ja portugallaste tegevusest Uue Maailma avastus- ja vallutusretkedel;
- annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile Uues Maailmas kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast.

Reformatsioon ja vastureformatsioon

Katoliiklus, reformatsioon, usupuhastus, indulgents, tees, ketser, Augsburgi usutunnistus, luterlus, protestantlus, kalvinism, anglikaanlus, pildirüüste, Trento kirikukogu, jesuiidid, vastureformatsioon, inkvisitsioon.

7. klassi lõpetaja:

- toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- toob näiteid reformatsiooni eesmärkidest, levikust ja mõjust;
- nimetab vastureformatsiooni põhjuseid ja tagajärgi;
- analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- uurib ja tutvustab mõne keskajal elanud inimese võimalusi ja valikuid Martin Lutheri ja tema mõttekaaslaste näitel.

Renessanss ja humanism

Humanism, renessanss, traktaat.

7. klassi lõpetaja:

- loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
- võrdleb skolastikat ja humanismi;

- toob näiteid humanistide, maadeavastajate ja renessansiajastu õpetlaste tegevusest ja selgitab nende tegevuse mõju teadusliku maailmapildi kujunemisele;
- selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;
- selgitab, kuidas teadusliku maailmapildi kujunemine hiliskeskajal on mõjutanud inimeste suhtumist loodusesse.

Õpitulemused ja õppesisu 8. klassis

Uusaeg

Maailm 1600–1815

Uusaja mõiste, üldisloomustus, periodiseering. Ühiskond varauusajal

Varauusaeg, uusaeg, periodiseerimine, ajaloo pöördepunkt.

8. klassi lõpetaja:

- iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
- määratleb ajaliselt varauusaja ja uusaja piirid;
- selgitab ajaloo periodiseerimise eesmärgi ja kokkuleppelisust;
- iseloomustab seisuslikku ühiskonda ja Euroopa usuelu varauusajal;
- toob näiteid muutustest, mis toimusid Euroopas ja maailmas varauusajal ja uusajal.

Ususõjad. Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa sisepoliitika varauusajal

Ususõda, kodusõda, protestandid, katoliiklased, hugenotid, luterlased, kalvinistid, anglikaanid, Vestfaali rahu.

8. klassi lõpetaja:

- toob allikate abil esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- võrdleb allikate toel Prantsusmaa ususõdade, Inglismaa kodusõja ja kolmekümneaastase sõja põhjuseid ja tagajärgi;
- analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- hindab allika usaldusväärsust eristades fakte arvamusest;
- teadvustab allika autori taotlusi ja eesmärgi;
- põhjendab allika valikut;

- teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- teeb allika põhjal järeldusi autori positsiooni, taotluste või veendumuste kohta.

Absolutism ja valgustus

Monarh, monarhia, absolutism, absoluutne monarh, valgustatud absolutism, valgustatud monarh.

8. klassi lõpetaja:

- iseloomustab põhitunnuste kaudu absolutismiajastut;
- analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid uusajal elanud ajalooliste isikute näitel;
- kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
- annab hinnangu absolutismile ajastu kontekstis;
- loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
- seostab inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemist hariduse ja valgustusideede levikuga;
- nimetab valgustusfilosoofe ning toob näiteid nende panusest inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemisse.

Ameerika iseseisvumine

Koloonia, emamaa, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, põhiseadus, demokraatia.

8. klassi lõpetaja:

- selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu 17.-18. sajandil: inglise kolooniate rajamine, konfliktid Prantsuse ja Inglise kolooniate vahel, kolooniate konfliktid emamaaga, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, 1789. aasta põhiseadus ja selle jõustumine;
- teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
- selgitab inimõiguste ja kodanikuvabaduste arengut mõne ajaloolise dokumendi näitel: Ameerika iseseisvusdeklaratsioon ja põhiseadus.

Prantsuse revolutsioon ja Napoleon

Seisused, generaalstaadid, reform, revolutsioon, Asutav kogu, äärmuslus, žirondiinid, jakobiinid, terror, koodeks, Napoleon.

8. klassi lõpetaja:

- toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- selgitab Prantsuse revolutsiooni Asutava kogu ja Napoleoni reformide näitel ühiskonna ümberkorraldamise vajadust ja erinevaid võimalusi;
- tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
- selgitab äärmuslike liikumiste ja ideoloogiate mõju ühiskonnale jakobiinide näitel.

Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus

Rootsi aeg, Vene aeg, reduktsioon, restitutsioon.

8. klassi lõpetaja:

- selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- võrdleb Rootsi ja Vene ajal 17. ja 18. sajandil toimunud muutusi Eestis;
- märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- toob näiteid uusaja kultuuripärandist kodukohas ja Eestis;
- toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus;
- tutvustab üht uusaja kultuuriobjekti kodukohas või Eestis, selgitades selle tähtsuse või funktsiooni muutumist ajas.

Kunst, kultuur ja teadus varauusajal

Barokk, rokokoo, klassitsism.

8. klassi lõpetaja:

- nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;

- võrdleb põhitunnuste alusel barokkstiili, klassitsismi arhitektuuris;
- tunneb ära ja iseloomustab allikate põhjal barokki, rokokoostiili, klassitsismi kujutavas kunstis, toob näiteid kunstnike ja nende teoste kohta;
- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- analüüsib teaduse arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile varausaja teadusrevolutsiooni saavutuste näitel.

Maailm 1815–1918

Viini kongress ja Euroopa uusajal

Kongress, lõppakt, restauratsioon, tagurlus, tasakaal.

8. klassi lõpetaja:

- analüüsib Euroopa riikide arengut uusajal Prantsusmaa ja Inglismaa näitel.

Tööstusrevolutsioon ja industrialiseerimine

Kütused: süsi ja koks, aurumasin, võimsusühikud: hobujõud ja watt, tööstus, vabrik, automatiseerimine, linnastumine.

8. klassi lõpetaja:

- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- toob näiteid uusaja tehnilistest leiutistest ja selgitab nende ellurakendamise tulemusel toimunud muutusi inimeste igapäevaelus ja ühiskonnas;
- selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;
- toob näiteid kuidas industrialiseerimise tulemusena on suurenenud inimkonna ökoloogiline jalajälg;
- analüüsib linnastumise põhjuseid ja tagajärgi 19. sajandi Euroopa ja Ameerika Ühendriikide linnade näitel.

Poliitilised õpetused

Ideoloogia, liberalism, konservatism, sotsialism, rahvuslus, natsionalism, äärmuslus, kommunism.

8. klassi lõpetaja:

- iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale, rahvuslusele tänapäeval;
- iseloomustab ja võrdleb liberalismi, konservatismi, natsionalismi ja sotsialismi etteantud kriteeriumide alusel, kujundab oma arvamuse.

Euroopa rahvaste kevad

Rahvuslus, rahvuslik vabadusliikumine, rahvusriik, kodanlus, liberalism, vabariik, põhiseadus.

8. klassi lõpetaja:

- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- arutleb märksõnade või küsimuste toel rahvusluse, Euroopa rahvaste vabadusliikumise ja 1848. aasta revolutsioonide põhjuste ning tagajärgede üle. Kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda.

Kolonialism ja imperialismi kujunemine

Koloonia, koloniseerimine, kolonialism, impeerium, imperialism.

8. klassi lõpetaja:

- toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
- toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest Aafrikas, Aasias, Ameerikas, Austraalias;
- annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast;

- selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;
 - analüüsib koloniaalvallutuste seost loodusressursside kasvava vajadusega;
 - analüüsib rahvaarvu muutuste ja inimeste heaolu seoseid loodusressursside kasutamisega 19. sajandi näitel;
 - analüüsib imperialismi kujunemise seost loodusressursside hõivamisega.

Venemaa ja Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul

Reformid, tagurlus, dekabristid, õigeusk, isevalitsus, slavofiil, venestamine, baltisakslane, estofiil.

8. klassi lõpetaja:

- analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
 - seostab Eesti omariikluse algust rahvusliku vabadusliikumise ja ärkamisaja sündmustega;
 - nimetab Eesti omariikluse kujunemise majanduslikke, kultuurilisi ja poliitilisi eeldusi;
 - nimetab Eesti omariikluse kujunemisele kaasa aidanud isikuid ja selgitab nende panust;
- toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
 - seostab eestlaste perekonnanimede saamist pärisorjuse kaotamisega, toob näiteid perekonnanimede saamislugudest;
 - toob näiteid estofiilide tegevusest ja panusest eesti kultuurilukku;
 - toob näiteid ärkamisaja tegelaste ja nende panuse kohta eesti kultuuriloos;
- märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
 - toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus;
 - toob näiteid Kalevipoja tegelaskuju tähenduse muutumise kohta ajaloos;
- märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
 - toob näiteid Eestist pärit, Eestis õppinud või tegutsenud baltisaksa haritlaste tegevuse rahvusvahelisest mõjust;
 - teadvustab baltisakslaste rolli eesti kultuuri ja ühiskonnaelu arengus.

Esimene maailmasõda. Eesti iseseisvumine

Antant, Kolmikliit, Keskriigid, atentaat, läänerinne, idarinne, manööversõda, positsioonisõda, Compiègne'i vaherahu, veebruari- ja oktoobrirevolutsioon Venemaal, Lenin, kommunistid, Nõukogude Venemaa, iseseisvusmanifest, 23.-24.02.1918.

8. klassi lõpetaja:

- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle;
- analüüsib Esimese maailmasõja põhjusi ning sõdivate poolte taotlusi ning Esimese maailmasõja tagajärgi ja mõju maailma arengule;
- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile;
- nimetab I maailmasõja käigus kasutusele võetud sõjapidamise uuendusi, kirjeldab nende rolli, toob näiteid sõda käsitlevatest filmidest ja raamatutest;
- toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide ja revolutsiooni teel, analüüsib nende protsesside erinevusi;
- kirjeldab Vene revolutsioonide ja novembrirevolutsiooni tagajärgi ja mõju;
- nimetab Esimese maailmasõja aegseid sõjalise liite ning selgitab mis riigid ja miks sinna kuulusid, sõnastab sõja põhjuseid ja tagajärgi;
- selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
- seostab Eesti omariikluse kujunemist rahvusvaheliste sündmustega.

Teadus, tehnika ja kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul

Sisepõlemismootor, elekter, hõõglamp, röntgen, raudtee, raudbetoon, rahvastik, aspiriin, narkoos, süstal, pastöriseerimine, valmistoit, krinoliin, tärgeldamine, frakk, smoking, silinder, romantism, realism, historitsism, impressionism, postimpressionism, juugend.

8. klassi lõpetaja:

- teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
- toob näiteid 19. sajandi meditsiini edusammudest ja põhjendab nende tähtsust haigustega võitlemisel, pere planeerimisel ja rahvastikuprotsessides;

- toob näiteid 19. sajandi teaduse, tehnika, arhitektuuri, kujutava kunsti, moepildi, kirjanduse ja muusika kohta.

Õpitulemused ja õppesisu 9. klassis

Lähiajalugu

Maailm kahe maailmasõja vahel 1918 - 1939

Esimese maailmasõja tagajärjed

Compiègne'i vaherahu, Pariisi rahukonverents, Versailles' süsteem, Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Rahvasteliit, reparatsioonid.

9. klassi lõpetaja:

- selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos;
- teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
 - teab, millised olid Esimese maailmasõja tagajärjed;
 - teab, kuidas muutus Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda;
 - teab ja selgitab Rahvasteliidu Esimese maailmasõja järgset rolli;
 - kasutab ajalookaarti ja analüüsib teemakohaseid allikaid.

Eesti Vabadussõda

Vabadussõda, Tartu rahu, Jaan Poska, Võnnu lahing, Julius Kuperjanov, Johan Laidoner, Landeswehri sõda, välisriikide abi.

9. klassi lõpetaja:

- analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
 - teab, kes olid Jaan Poska, Johan Laidoner ja Julius Kuperjanov ning selgitab nende tähtsust;

- teab, millal toimus vabadussõda;
- teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärgi;
- kasutab ajalookaarti sõja pöördeliste sündmuste selgitamisel;
- teab ja selgitab vabadussõja rolli Eesti iseseisvuse kindlustamisel.

Demokraatia ja diktatuurid 1920.-1930. aastatel

Demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, Adolf Hitler, Benito Mussolini, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt.

9. klassi lõpetaja:

- iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgrupe ühiskonnas;
- analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval;
- kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
- tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
- teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
- iseloomustab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda;
- seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *demokraatia*, *diktatuur*, *autoritarism*, *totalitarism*, *fašism*, *kommunism*, *natsionaalsotsialism*;
- teab, kes olid Benito Mussolini, Adolf Hitler, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt ja iseloomustab nende tegevust;
- võrdleb autoritarismi ja totalitarismi.

Demokraatlik ja autoritaarne Eesti

Maareform, Asutav Kogu, parlamentarism, põhiseadus, vaikiv ajastu, meeste ja naiste roll poliitikas ning ühiskonnas.

9. klassi lõpetaja:

- toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide teel ja analüüsib nende mõju;
- nimetab mõjukaid ühiskonnaelu tegelasi ja toob näiteid nende tegevusest;
- selgitab ja toob näiteid mõistete *ideoloogia*, *reform* ja *revolutsioon* kohta;

- kirjeldab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikival ajastul.

Majandus maailmas ja Eestis kahe maailmasõja vahel

Konveiermeetod, inflatsioon, ülemaailmne majanduskriis, uus kurss, maaseadus, rahareform.

9. klassi lõpetaja:

- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ning negatiivset mõju ühiskonnale;
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- kirjeldab ja võrdleb maailma ning Eesti majandusolusid kahe maailmasõja vahel;
- teab, mis muutused tõi kaasa konveiermeetodi kasutuselevõtmine;
- teab, mis olid suure majanduskriisi põhjused ja tagajärjed.

Kultuur kahe maailmasõja vahel maailmas ja Eestis

Uued valdkonnad kultuuris ja saavutused teaduses, kultuur ja eluolu paikkonnas.

9. klassi lõpetaja:

- teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
- toob näiteid erinevate ajastute kultuurist;
- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile;
- mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;

- kirjeldab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas;
- nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi;
- nimetab mõnda kultuuritegelast maailmas ja Eestis ning selgitab tema olulisust kultuuriloos.

Teine maailmasõda 1939–1945

Rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel

Anšluss, Münchener kokkulepe, MRP, Hispaania kodusõda, Etioopia kriis, Mandžuuria kriis, Saksamaa taasrelvastumine, Saksamaa “Kolmas riik”.

9. klassi lõpetaja:

- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- teab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel;
- teab ja kirjeldab sündmuseid, mis viisid Teise maailmasõjani.

Teine maailmasõda

Sõjategevus ida- ja läänerindel, Stalingradi lahing, teise rinde avamine, Talvesõda, Pearl Harbor, tuumarelva leiutamine ja kasutamine, koostöö liitlastega, ÜRO, Atlandi Harta, inimsusevastased kuriteod.

9. klassi lõpetaja:

- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda;
- toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjused, sõja tulemused ja tagajärjed;
- seletab mõisteid *MRP*, *holokaust*, *ÜRO*;
- kirjeldab ajalookaardile tuginedes Teise maailmasõja sõjategevuse kulgu;
- analüüsib ja hindab inimõiguste rikkumise põhjuseid ajaloolises kontekstis.

Eesti Teises maailmasõjas

Baaside leping, baaside ajastu, annekteerimine, Konstantin Päts, küüditamine, suur põgenemine, nõukogude okupatsioon, Saksa okupatsioon.

9. klassi lõpetaja:

- toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;
- analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos;
- selgitab Eesti iseseisvumise kaotamise põhjuseid, tagajärgi, sündmuste käiku ja seoseid tänapäevaga;
- analüüsib eestlaste valikuid Teises maailmasõjas.

Maailm pärast Teist maailmasõda

Külm sõda, Trumani doktriin, Marshalli plaan, raudne eesriie, külma sõja kriisikolled.

9. klassi lõpetaja:

- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos;
- iseloomustab külma sõja kujunemist ja olemust, toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid;
- seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *külm sõda*, *kriisikolle*, *raudne eesriie*.

Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda

Heaoluühiskond, mustanahaliste ja naiste õigused, jagatud Saksamaa, noorteliikumised, hipide liikumine, globaliseerumine, NATO, Euroopa Liit, võtmeisikud.

9. klassi lõpetaja:

- analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos;

- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda;
- kirjeldab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel;
- teab, kes olid Martin Luther King, Margaret Thatcher ja Ronald Reagan ning iseloomustab nende tegevust;
- iseloomustab erinevaid sotsiaalseid liikumisi ja toob näiteid;
- kirjeldab Saksamaa poliitilist olukorda ajaloo kaardi toel.

Kommunistlikud riigid ja Eesti NSV

NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon, poliitiline juhtimine, kommunistliku partei liidrid Stalinist kuni Gorbatsšovini, metsavendlus, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioonid, küüditamine, dissident, võtmeisikud.

9. klassi lõpetaja:

- analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
- nimetab NSVL liidreid ning iseloomustab nende võimuperioodi;
- võrdleb eri perioode arutluse käigus;
- toob esile kommunistlikule ühiskonnale iseloomulikke jooni;
- selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- kirjeldab nõukogude võimu mõju Eesti ajaloole pärast Teist maailmasõda, toob välja iseloomulikud jooned näidete abil, kasutab mõisteid õiges kontekstis.

Kultuur ja eluolu 20. sajandi teises pooles maailmas ja Eesti NSV-s

Infotehnoloogia areng, massikultuur ja kõrgkultuur.

9. klassi lõpetaja:

- kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
- toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
- märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;

- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile;
- mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
 - iseloomustab kultuuri ja eluolu muutumist 20. sajandi teisel poolel;
 - teab mõnda maailma ja Eesti tuntud kultuuritegelast ja selgitab nende tähtsust.

Eesti iseseisvuse taastamine

Laulev revolutsioon, Balti kett, fosforiidikampaania, IME, Rahvarinne, suveräänsusdeklaratsioon, MRP-AEG, perestroika, glasnost, rahareform Eestis, võtmeisikud.

9. klassi lõpetaja:

- teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;
- selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
 - kirjeldab Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut;
 - seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *perestroika*, *glasnost*, *Balti kett*, *laulev revolutsioon*;
 - nimetab võtmeisikuid Eesti iseseisvuse taastamise protsessis ja annab hinnangu nende tegevusele ajaloolises kontekstis.

Maailm 1990. aastatest alates

NSVL lagunemine, Saksamaa taasühinemine, rahvusvahelised organisatsioonid, rahu ja konfliktide lahendamine, identiteet ja mitmekesisus, energiamajandus, globaalprobleemid.

9. klassi lõpetaja:

- iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
- selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;
- märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;

- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile;
- mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
 - toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed;
 - teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastatel;
 - teab ja toob näiteid globaalprobleemide kohta;
 - analüüsib kriitiliselt mineviku tõlgendusi ja nende mõju iseenda ning kogukonna olevikule ja tulevikule.

ÜHISKONNAÕPETUS

Nädalatundide arv klasside kaupa

Õppeaine	Nädalatunde klassiti									Kokku
	1.kl	2.kl	3.kl	4.kl	5.kl	6.kl	7.kl	8.kl	9.kl	
Ajalugu	-	-	-	-	-	1	-	-	2	3

Õppetöö korraldus ja meetodid

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aiena. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus. Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas.

Ühiskonnaõpetuse teemade omandamisel leiavad kasutust erinevad õppemeetodid, millest olulisemad on järgmised: ajurünnak, mõistekaart, küsimustele vastamine, diskussioon, ideekaart, loo kirjapanek, rollimäng, Venni diagramm, küsimuste moodustamine, viktoriin, kuldvillak, ristsõna, mälumäng, vabakirjutamine, faktide püramiid, pildianalüüs, karikatuurianalüüs, filosoferimine, loomingulised ülesanded, alias, digiülesannete lahendamine, esitluse koostamine, tutvumine ettevõttega, õppekäik riigiasutustesse ja muuseumi. Kasutakse nii individuaalseid kui ka rühmatöö meetodeid. Õppetöös kasutatakse õpikut ja erinevaid digitaalseid keskkondi. Vajadusel saavad õpilased osaleda konsultatsioonitundides.

Digipädevuste arendamine

Õppes kasutatakse nüüdisaja tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi, arvestades kasutatava tarkvara legaalsust, interneti ja IT turvariske ning küberkuritegevust (riigiportaal, e-teenused, omavalitsus- ja riigiasutuste kodulehed, teabepäring, õigusaktid internetis). Koostatakse esitlusi ja lahendatakse ülesandeid erinevates digikeskkondades. Aine eesmärk on kujundada aktiivseid ja vastutustundlikke kodanikke.

Hindamise põhimõtted

Kasutusel on numbriline hindamine trimestri- ja aastahinnetena. Ainevaldkonnast lähtuvalt on ühiskonnaõpetuse eesmärgiks aidata kaasa sotsiaalse pädevuse kujundamisele ja ühiskonnaõpetusest lähtuvalt sotsiaalse kirjaoskuse kujundamisele, millena mõistetakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mida on vaja toimetulekuks dünaamilises ning mitmekultuurilises keskkonnas ning toimimiseks teadlike kodanikena demokraatlikus ühiskonnas. Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise osapoole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõenduspõhiste argumentidega vastata.

Teadmiste laiendamiseks koos arendatakse ühiskonnaõpetuse kaudu järgmisi oskusi:

1. sotsiaalne kirjaoskus, s.o teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud toimetulekuks mitmekultuurilises keskkonnas; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
2. ühiskonna-alaste mõistete tundmine ja kontekstis kasutamine; oskussõnavara laienemine;
3. kriitiline mõtlemine: eri liiki tekstide, statistiliste andmete analüüsimine, meediakirjaoskus;
4. arutlusoskus, tõlgendamine, järelduste tegemine ja seoste loomine, oma seisukoha kujundamine ja põhjendamine;
5. informatsiooni leidmise oskus enda vajaduste ja huvide tarbeks, suutlikkus seda kriitiliselt hinnata;
6. probleemide püstitamine, hüpoteeside sõnastamine, küsimuste esitamine ning neile vastates erinevate lahenduste pakkumine; oskus tegevusi planeerida ja teostada, probleeme lahendada, uurimistulemusi tõlgendada ja esitada;
7. kodaniku kompetentsid: finantskirjaoskus, tarbijateadlikkus, tegutsemine kodanikuna, õiguste ja kohustuste tundmine ja täitmine;
8. suuline ja kirjalik eneseväljendus, IKT vahendite kasutamine info hankimiseks ning oma töötulemuste esitlemiseks.

Kuna ühiskonnaõpetuse õpitulemused sisaldavad teadmiste laiendamise kõrval oskuste arendamist, väärtuste kujundamist, otsuste langetamise ja tegutsemisvalmidust ning -oskust, tähtsustatakse neid võrdselt ka kontrolli ja hindamise puhul.

Tasemetööd ja eksamid

Sotsiaalainete riiklik tasemetöö 6. klassis (kirjalik).

Ühiskonnaõpetuse valikeksam 9. klassis (kirjalik).

ÕPITULEMUSED II KOOLIASTMES

II kooliastmes käsitletakse sotsiaalseid suhteid, kultuurilisi erinevusi, autoriõiguseid, vabatahtliku tegevuse võimalusi ja tähtsust, demokraatia põhimõtteid, toimimist ja õpilase võimalusi selles osaleda, töö ja tarbimise teemasid.

6. klassi lõpetaja:

- teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt;

- esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest;
- toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid;
- loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi;
- leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena;
- nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust;
- nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi;
- toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud;
- kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal;
- kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel;
- osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades;
- leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot;
- selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid;
- kasutab viitamist nõuetekohaselt;
- tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta;
- mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt;
- toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud;
- toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda;
- toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest;
- loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida;
- nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult;
- teab internetipanga ja pangakaardi kasutamise seotud ohtusid ja käitub turvaliselt;
- oskab oma aega ja tegevusi planeerida;
- toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest;
- koostab eelarve etteantud piirides;
- kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid;
- selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi.

Õpitulemused ja õppesisu 6. klassis

Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine

Seadus, lapse õigused. Peamised inimõigused, sõnavabadus ja selle põhimõtted. Demokraatia, vabatahtlik tegevus, kodanikuühendus. Õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli kodukord. Kohalik omavalitsus. Peamised põhiseaduslikud institutsioonid ja nende funktsioonid. Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.

6. klassi lõpetaja:

- teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi;
- teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi;
- teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma;
- mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
- teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.

Allikad ja autoriõigused

Fakt, arvamus, allikas, argumenteerimine, autoriõigused, viitamine.

6. klassi lõpetaja:

- eristab fakti arvamusel, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust;
- teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.

Kultuur

Kultuur, religioon, võrdõiguslikkus ja sallivus. Sooline võrdõiguslikkus. Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad. Pere ja suguvõsa, kogukond.

6. klassi lõpetaja:

- teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi;
- teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.

Planeerimine ja tarbimine

Risk, turvalisus, aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. Teadlik, säästev tarbimine, tarbimisotsuste mõju keskkonnale ja kogukonnale. Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. Töökultuur ja tööeetika.

6. klassi lõpetaja:

- tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti;
- oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada;
- käitub teadliku tarbijana;
- tunneb erinevaid elukutseid ja oskab neid seostada kodukoha ettevõtetega.

ÕPITULEMUSED III KOOLIASTMES

III kooliastmes käsitletakse ühiskonda ja sotsiaalseid suhteid, kodanikuühiskonna, äri sektori toimimist, Eestit maailma kontekstis ning demokraatliku riigi ja valitsemisega seotud teemasid.

9. klassi lõpetaja:

- analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
- selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;
- teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid;
- selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
- loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- selgitab avaliku konkursi tähtsust;
- teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;
- kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
- teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;

- analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
- selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;
- analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
- teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
- märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
- toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele;
- teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
- teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmelisusest tulenevaid kohustusi täitma;
- toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
- oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
- oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
- võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;
- mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;
- märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi;
- toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;
- mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;
- toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist;

- selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;
- toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas;
- analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpituatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.

Õpitulemused ja õppesisu 9. klassis

Ühiskond ja sotsiaalsed suhted

Ühiskonna institutsiooniline struktuur – kuidas avaliku sektori, erasektori ja kolmanda sektori koostöös tagatakse hästi toimiv ühiskond

Erinevate sektorite roll ja koostöö ühiskonnas

Ühiskond, avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, era-(äri)sektor, eraettevõtte, kolmas sektor, mittetulundusorganisatsioon, vabakond.

9. klassi lõpetaja:

- teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;
- mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.

Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne

Sotsiaalsete rühmade määratlemine

Ühiskonnarühmad, rahvastikunäitaja, demograafia, migratsioon, immigrant/sisserändaja, kodanik, topeltkodakondsus, varjupaigataotleja.

9. klassi lõpetaja:

- teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui ka mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
- toob näiteid oma õigustest ja kohustustest ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;

- loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.

Erinevate sotsiaalsete rühmade sidus koeksisteerimine

Ühiskondlik ebavõrdsus, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne õiglus, identiteet, mitmekultuurilisus, subkultuurid.

9. klassi lõpetaja:

- oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele;
- võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;
- mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erinevuste puhul;
- märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;
- selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;
- toob näiteid kultuurilaenu ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;
- mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuriline ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;
- märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.

Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses

Inimeste õiguste ja kohustuste tundmine perekonnaliikme rollist lähtuvalt.

Põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, kohustused, privileegid, vastutus, diskrimineerimine, inimkaubandus.

9. klassi lõpetaja:

- toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;

- märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;
- toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.

Mina õiguste ja kohustuste teostajana, märkajana, sekkujana.

Põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, diskrimineerimine, kohustused, privileegid, vastutus, hädaolukord, eriolukord, kriisiõppus.

9. klassi lõpetaja:

- toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele;
- märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;
- toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpitu olukorras ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist;
- seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega;
- märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt;
- analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral abi otsida.

Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljususe ja infokorratuse kontekstis

Professionaalse ajakirjanduse eristamine muust meediast

Avalik-õiguslik meedia, erameedia, ajakirjandus, massikommunikatsioon, meedia, arvamusiidrid, meediavabadus, propaganda, polariseerumine, kollane ajakirjandus.

9. klassi lõpetaja:

- oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
- mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul;
- märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;
- toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse.

Informatsiooni kaudu mõjutamise märkamine

Valeuudised, vandenõuteooriad, infosõda, infomull/kajakamber, tehisintellekt (AI), süvavõltsing, kommertsreklaam, sotsiaalreklaam, poliitreklaam, vaenukõne, sõnavabadus.

9. klassi lõpetaja:

- oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
- mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul;
- märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;
- toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.

Demokraatlik riik ja valitsemine - kuidas demokraatlikud väärtused aitavad tagada kodanike heaolu ning õigusriigi toimimist

Demokraatia toimimine igapäevases elus

Demokraatlik otsustusprotsess kogukonnas ja selles osalemine.

Osalusdemokraatia, otsene demokraatia, esindusdemokraatia, referendum, vabad valimised, üldised valimised, ühetaolised valimised, valimissüsteem, hääleõigus, hääletamine, eelhääletamine, valimiskünnis, boikoteerimine, streikimine, ühiskonnakriitika avaldamine, osalemine erakonna tegevuses.

9. klassi lõpetaja:

- loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel.

Demokraatia ohud - korrupsioon demokraatliku ühiskonna õõnestajana.

Õigusriik, korrupsioon.

9. klassi lõpetaja:

- selgitab avaliku konkursi tähtsust;
- toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
- toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid.

Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda

Demokraatliku riigi toimimine (sh EL kontekstis).

Õigusriik, võimude lahusus, seadusandlik võim, täidesaatev võim, kohtuvõim, põhiseaduslik institutsioon, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, President, õiguskantsler, riigikontroll, kohalik omavalitsus, kohus, EL Parlament, EL Komisjon, EL Ülemkogu, ministereerium, riigiamet, põhiseadus, menetlus.

9. klassi lõpetaja:

- selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
- teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;

- teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmelisusest tulenevaid kohustusi täitma;
- teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.

Demokraatliku võimu toimimine minu kodukohas.

Kohalik omavalitsus, volikogu, linnaepea, vallavanem, linna-/vallavalitsus, eelarve, kohalikud maksud, kaasav eelarve, noortevolikogu, osalusdemokraatia, rahvaalgatus.

9. klassi lõpetaja:

- selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
- loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- nimetab põhiseaduse abil kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
- teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- analüüsib enda võimalusi kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel.

Kodanikuühiskond - mida annab vabakonnas osalemine ning kuidas rahva tahtet maksma panna

Osalemise tahte tekitamine

Kodanikuühiskond, vabakond, huvirühmad, erakond/partei, arengu-/humanitaarabi; rahvaalgatus, streik, boikott, märgukiri, miiting, ühiskonnakriitika, polariseerumine.

9. klassi lõpetaja:

- analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.

Ärisektori toimimine - milline on riigi roll majanduse reguleerimisel, kuidas olla ise ettevõtlik, saada hakkama (töö)turu kontekstis ning olla rahatark

Turumajanduse olemus ja riigi roll selles

Ühiskonnas tulu tekkimine, heaoluriigi tekkimine. Põhimõtted, mille alusel riik tulu ümber jagab.

Ressurss, majandussüsteem, vaba turg, monopol, osaühing, äriplaan, kasum, kahjum, teaduspõhine majandus, heaoluriik, riigieelarve, otsesed maksud, kaudsed maksud, tuludeklaratsioon, sotsiaalne ettevõtlus, õiglase kaubandus, eksport, import.

9. klassi lõpetaja:

- kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
- teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
- teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
- järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.

Tööturg

Noored ja täiskasvanud tööturul.

Tööturg, tööandja, töövõtja, brutopalk, netopalk, tööleping, ümbrikupalk, CV.

9. klassi lõpetaja:

- analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
- analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.

Isiklik toimetulek ja arukas tarbimine

Oma kulude ja tulude teadlik planeerimine.

Inflatsioon, intress, investering, krediidi kulukuse määr, eelarve, ostubuum, tarbijakaitse, tootemärgised, ostujõud.

9. klassi lõpetaja:

- analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
- selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale.

Eesti ja maailm: kuidas rahvusvaheline olukord Eestit mõjutab ning kuidas väikeriik saab oma huve rahvusvahelises suhtluses teostada

Eesti huvide realiseerumine rahvusvahelises suhtluses

Euroopa Liit, EL Parlament, EL Komisjon, Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO), ÜRO, euro, diplomaatia, humanitaarabi organisatsioonid, hargmaised ettevõtted.

9. klassi lõpetaja:

- analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
- selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;
- teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmelisusest tulenevaid kohustusi täitma;
- toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
- teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.